

2.5. Ainevaldkond „Sotsiaallained“

2.5.1. Üldalused

2.5.1.1. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaallainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained (ajalugu, inimese- ja ühiskonnaõpetus) on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Sotsiaallainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaallainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele. Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas.

Sotsiaallainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja

aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;

4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;

5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;

6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonnakultuuri pärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;

7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, kujundades õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest. Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega. Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja

vastutustundlikult. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut

1. iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus) - **enesemääratluspädevus;**
2. lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemine erinevates sotsiaalsetes kontekstides) - **sotsiaalne pädevus;**
3. ühiskonnas (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid) - **kodanikupädevus.**

Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus.

Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele (lähiümbrus, kogukond, ühiskond, globaalne) lisandub ajaline/ajalooline (minevik, olevik, tulevik) mõõde.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

2.5.1.2. Valdkonnaülene lõiming, üldpädevuste arengu toetamine ja õppekava läbivate teemade käsitlemine

Lõiming teiste ainevaldkondadega toimub sotsiaalainetes läbivate teemade käsitlemise ja üldpädevuste arendamise kaudu. Ülekooliliste teemanädalate raames ka teiste õppeainetega.

Sotsiaalainetel on kunstiainete ning keele ja kirjanduse ainevaldkonnaga välja töötatud ühised õppekäigud.

Ühised õppeprojektid on kavandatud inimeseõpetuses 2. ja 3. kooliastmes kehalise kasvatusena.

1. kooliastmes õpetatakse inimeseõpetust lõimitult loodusõpetusega, üldõpetuslik tööviis võimaldab lõimida inimeseõpetust ka kõigi teiste õppeainetega.

Ajaloo õppesse on lõimitud Viljandi linna ja maakonna ajalugu.

Läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri kujundamine“ taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutavas õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid.

Läbiva teemaga „Keskkond ja jätkusuutlik areng“ taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutavas õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid.

Läbiva teema „Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus“ taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele.

Läbiva teemaga „Kultuuriline identiteet“ taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis.

Läbiva teema „Teabekeskond ja meediakasutus“ – taotletakse õpilase kujunemist teadlikuks ja analüüsivaks inimeseks, kes tajub ja teadvustab adekvaatselt ümbritsevat teabekeskonda, suudab meediamaaailma sisu ja allikaid kriitiliselt analüüsida ja kasutada, tunnustab autorlust, oskab luua kvaliteetset meediasisu, arvestades oma eesmärke ja ühiskonnas omaksvõetud suhtlemise norme, ning toimib turvaliselt ja vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskonnas.

Läbiva teemaga „ Tehnoloogia ja innovatsioon” – taotletakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Läbiva teema „ Tervis ja ohutus” – taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele.

Läbiva teemaga „ Väärtused ja kõlblus” – taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

2.5.2. Ajaloo ainekava 5.–9. klassis

5. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt;
- 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 4) kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid;
- 5) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- 6) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- 7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 8) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 9) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 10) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- 11) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;

- 12) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- 13) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 14) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised.

Õppesisu

Ajaarvamisega seotud mõisteid: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number. Ajatelg, ajaühikud Ajalooperiood: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.

Suulised, esemelised, kirjalikud ja audiovisuaalsed allikad; muuseum, arhiiv, kroonika, legend, arheoloogia, muistis.

Perekonnaloo uurimise eritüübilised allikad: mälestused, intervjuud, fotod, videod, päevikud, kirjad jne.

Kodukoha ajalugu – valitud teemad muinasajast lähiajalooni (Viljandi linn ja Viljandimaa)

6. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt;
- 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 4) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- 5) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- 6) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 7) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 8) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 9) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
- 10) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- 11) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 12) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;

- 13) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- 14) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- 15) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 16) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 17) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;
- 18) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.

Õpisisu

- referaat “Küttide korilaste eluolu”

- ajaloo periodiseerimine: esiaeg ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, araabia number, Rooma number, ajaloollikad, arheoloogia

- muinasaeg maailmas ja Eestis – referaat.

- põllumajandusrevolutsioon: Mesopotaamia ja Egiptuse tsivilisatsioon, juudi rahvas ja Iisrael. Tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris.

- Linnriik: Babüloonia, Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, potikeder ja ratas, Gilgameš

- Egiptus: vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, mummia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria. Tutanhamon.

- Juudid: ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku

- Vana-Kreeka: Balkani poolsaar, Hellas ja hellenid, barbarid, Kreeka, Kreet, Ateena, Sparta, Knossos, polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Perikles, Maratoni lahing, Homeros, eeposed “Ilias” ja “Odüsseia”, Herakles, komöödia ja tragöödia, Zeus, Olümpia, olümpiamängud, 776 eKr, templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid, Herodotos, nt Pythagoras, Hippokrates, Aleksander Suur, seitse maailmaime

- Vana-Rooma: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753 eKr, Kapitoorium, foorum, ladina keel, etruskid, vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Caesar, leegion, perekond, ori, gladiaator, templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel

7. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 6) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 7) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
- 8) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 9) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- 10) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- 11) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 12) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 13) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 14) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 15) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 16) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- 17) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 18) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;

19) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;

Õpisisu

- referaat “Kirik keskajal” (kloostri eluolu, kirikuarhitektuur, kiriku roll
- Keskaeg ja varauusaeg: Keskaja mõiste ja periodiseering: vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg.
- Seisused, läänikord ja eluolu: läänikord ehk feodaalkord, lään ehk feood, läänimees ehk feodaal, senjöö, vasall, läänipüramiid ehk feodaalne hierarhia, turniir, linnus
- Ristiusk, kirik ja kultuur: ristiusk, katoliku kirik, usklikud, vaimulikud, pühak, paavst, piiskop, preester, klooster, munk, nunn, abt, abtiss, tsölibaat, palve, palverännak, palverändur, reliikvia, sakrament, ristimine, armulaud, laulatus, patt, paradiis, põrgu, puhastustuli, piht, romaani stiil, gooti stiil, altar, Ümarkaar, teravkaar
- Euroopa suurriigid: Suur rahvasterändamine, germaanlased, Chlodovech, Frangi riik, Karl Suur, Verduni leping
- Linnad ja linnaelu: linnaõigus, raad, raekoda, turuplats, gild, tsunft, Hansa Liit
- Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid: Bütsants, õigeusk, patriarh, ikoon, mosaiik, kirikulõhe, beduiinid, Meka, Kaaba, islam, moslem, Allah, prohvet, kaliif, kalifaat, džihaad, mošee, minarett, koraan, viikingid, varjaagid, normannid, saaga, ruunikivi, valhalla
- Ristisõjad: Urbanus II, Saladin, püha maa, ristisõjad, Läti Henriku Liivimaa kroonika, muistne vabadusvõitlus, Lembitu
- Eesti keskajal: keskaja periodiseering Eesti ajaloos, Vana-Liivimaa, Liivi sõda; Viljandi keskaeg
- Maadeavastused: kolonialism, Kolumbus, Ameerika avastamine, indiaanlane, kompass
- Reformatsioon: Martin Luther, reformatsioon, vastureformatsioon, jesuiit
- Renessanss ja humanism: renessanss, humanism

8. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 7) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 8) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 9) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 10) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
- 11) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 12) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- 13) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- 14) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- 15) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- 16) analüüsib allikate usaldusväarsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 17) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 18) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval; 8. klass (19. sajandi poliitiliste liikumiste teke)

19) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;

20) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;

21) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;

22) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;

23) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;

24) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;

25) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;

Õpisisu

- Uusaja mõiste, üldiseloostus, periodiseering. Ühiskond varauusajal: varauusaeg, uusaeg, periodiseerimine, ajaloo pöördepunkt

- Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sise poliitika varauusajal: ususõda, kodusõda, protestandid, katoliiklased, luterlased, anglikaanid

- Absolutism ja valgustus: monarh, monarhia, absolutism, absoluutne monarh, valgustatud absolutism, valgustatud monarh

- Ameerika iseseisvumine: koloonia, emamaa, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, Põhiseadus, demokraatia, Prantsuse revolutsioon ja Napoleon, seisused, generaalstaadid, reform, revolutsioon, Asutav kogu, äärmuslus, žirondiinid, jakobiinid, terror, koodeks

- Eesti Rootsi ja Vene riigi võimu all: Rootsi aeg, Vene aeg, reduktsioon, restitutsioon

- Kunst, kultuur ja teadus varauusajal: barokk, klassitsism

- Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine: kütused: süsi ja koks, aurumasin, võimsusühikud: hobujõud ja watt, tööstus, vabrik, automatiseerimine, linnastumine

- Poliitilised õpetused: ideoloogia, liberalism, konservatism, sotsialism, rahvuslus, natsionalism, äärmuslus, kommunism

- Kolonialism ja imperialismi kujunemine: koloonia, koloniseerimine, kolonialism, impeerium, imperialism (Aafrika kaart, Briti impeerium)

-Venemaa ja Eesti 19. Sajandi lõpus ja 20. Sajandi alguses: reformid, õigeusk, isevalitsus, venestamine, baltisakslane, estofiil: C. R. Jakobson, J. Jannsen, J. Hurt, Viljandimaa

-Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine: Antant, Kolmikliit, Keskriigid, atentaat, läänerinne, idarinne, maneöversõda, positsioonisõda, Compiègne'i vaherahu, veebruari- ja oktoobrirevolutsioon Venemaal, Lenin, kommunistid, Nõukogude Venemaa, iseseisvusmanifest, 23.-24.02.1918

-Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil kuni 20. sajandil: sise põlemismootor, elekter, hõõglamp, röntgen, raudtee, raudbetoon, rahvastik, aspiriin, narkoos, süstal, pastöriseerimine, valmistoit, krinoliin

9. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 7) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 8) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo;
- 9) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 10) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- 11) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;

- 11) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 12) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- 13) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- 14) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- 15) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- 16) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- 17) analüüsib allikate usaldusväarsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 18) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 19) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- 20) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- 21) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- 22) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 23) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 24) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 25) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- 26) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 27) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;

28) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;

29) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

Õpisisu

-Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939: Compiègne'i vaherahu, Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliit, reparatsioonid

-Eesti Vabadussõda : Vabadussõda, Tartu rahu, Jaan Poska, Võnnu lahing, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner, Landeswehri sõda, välisriikide abi

-Demokraatia ja diktatuurid I ja II MS vahel: demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt

-Demokraatlik ja autoritaarne Eesti: maareform, Asutav Kogu parlamentarism, põhiseadus, vaikiv ajastu, meeste ja naiste roll poliitikas ning ühiskonnas, Jaan Tõnisson, Konstantin Päts, J. Laidoner

-Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel: konveiermeetod, inflatsioon, ülemaailmne majanduskriis, uus kurss, maaseadus, rahareform

-Kultuur maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel: ued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses (tehnika, kino, film, kirjandus, teater, muusika jne), kultuur ja eluolu paikkonnas

-Teine maailmasõda: anšluss, Müncheneri kokkulepe, MRP, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis, Saksamaa taasrelvastumine, Saksamaa "Kolmas riik", sõjategevus ida- ja läänerindel, Stalingradi lahing, teise rinde avamine (Normandia dessant), Talvesõda, Pearl Harbor, tuumarelva leiutamine ja kasutamine, koostöö liitlastega, ÜRO, Atlandi Harta, inimsusevastased kuriteod (holokaust, genotsiid)

-Eesti II maailmasõjas: baaside leping, baaside ajastu, annekteerimine, Konstantin Päts, küüditamine, suur põgenemine, nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon

-Külm sõda: külm sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, raudne eesriie, külma sõja kriisikolled (nt Berliini kriis, Korea sõda, Suessi kriis, Kariibi ehk Kuuba kriis, Ungari ülestõus, Vietnami sõda, Praha kevad, Afganistani sõda)

-Demokraatlik maailm pärast II MS:: heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine, NATO, Euroopa Liit, võtmeisikud (nt. Ronald Reagan, Martin L. King, John F. Kennedy)

-Kommunistlikud riigid ja ENSV: NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon, poliitiline juhtimine, kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatšovini, metsavendlus, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioonid, küüditamine, dissident, võtmeisikud (nt. Johannes Käbin, Karl Vaino, Vaino Väljas)

-Kultuur ja eluolu 20. Sajandil maailmas ja ENSV-s: infotehnoloogia areng, massikultuur ja kõrgkultuuri valitud näidete põhjal

-Eesti iseseisvumise taastamine: laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidikampaania, IME, Rahvarinne, suveräänsusdeklaratsioon, MRP-AEG, perestroika, glasnost, rahareform Eestis, võtmeisikud (nt Lennart Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin).

-Maailma 1990. Aastatest alates: NSVL lagunemine, Saksamaa taasühinemine, rahvusvahelised organisatsiooni (NATO, EL laienemine, ÜRO), rahu ja konfliktide lahendamine, identiteet ja mitmekesisus, energiamajandus, globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism).

2.5.3. Inimeseõpetuse ainekava 2.-8. klassis

Inimeseõpetust õpitakse I kooliastmes loodusõpetusega lõimitult. Lõimingukohad, läbivad teemad, pädevuste arendamine, õpitulemused ja õppesisu ning hindamine on kirjeldatud loodus- ja inimeseõpetuse 1.-3. klassi ainekavas (pt 2.4.).

5.klass

Õpitulemused:

Õpilane:

- 1) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid
- 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust
- 3) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi, toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi, toob näiteid erinevast arengutempost murdeas
- 4) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust
- 5) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel
- 6) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist
- 7) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme
- 8) toob näiteid meediaga seotud ohtudest, selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele, mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias
- 9) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid
- 10) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks)
- 11) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist
- 12) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist
- 13) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest
- 14) selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid
- 15) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi
- 16) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele
- 17) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi

Õpisisu

- kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas, nende individuaalsuse aktsepteerimine
- füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis, tervisliku eluviisi komponendid igapäevaelus
- uimastite tarbimisega kaasnevad riskid ja tervisliku elu väärtustamine uimastiteta

- demonstreerimine õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest
- teab ja oskab õpituatsioonis leida erinevaid lahendusviise otsuste langetamisel
- toimimine ohuolukorras, oskus abi kutsuda ning esmaabivõtete valdamine
- turvaline ja tervist tugevdav elukeskkond

6.klass

Õpitulemused:

Õpilane:

- 1) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust
- 2) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb ja toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta
- 3) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi
- 4) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest, seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga
- 5) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi
- 6) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist ja toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia
- 7) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest
- 8) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb
- 9) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid
- 10) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada
- 11) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme
- 12) selgitab konflikti häid ja halbu külgi, kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise
- 13) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele, valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi
- 14) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused
- 15) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine
- 16) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi

17) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära

18) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus

Õpisisu

- enesehinnangu, enesekontrolli ning eneseanalüüsi võimalused ja olulisus igapäevasuhtes
- inimeste erinevuste arvestamine
- enda ja teiste positiivsete iseloomujoonte ja omaduste ning sõpruse ja armastuse, vastastikuse toetuse ning usalduse väärtustamine
- erinevad käitumisviisid (agressiivne, alistuv, kehtestav)
- hoolivuse, aususe, õigluse ja vastutustunde väärtustamine ning tõhusad sotsiaalsed oskused igapäevaelus
- üksteise aitamine, jagamine, hoolitsemine ja koostöö
- konfliktide võimalikud põhjused, tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahenduse viisid
- erinevaid lahendusviisid probleemidele, otsuste langetamine
- autorikaitse tähtsus

7.klass

Õpitulemused:

Õpilane:

- 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele
- 2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast
- 3) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega
- 4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang, toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut
- 5) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus
- 6) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel
- 7) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest
- 8) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist
- 9) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades

- 10) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega
- 11) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid
- 12) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest
- 13) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot
- 14) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust
- 15) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi inimese ja ühiskonna tasandil

Õpisisu

- Inimese individuaalne areng murde- ja noorukieas
- Positiivse suhtumise kujundamine ja hoidmine
- Enese arendamise vajaduse ja elukestva õppe väärtustamine, oma võimalused ja vastutus enda elutee kujundamisel
- Inimene kui sotsiaalne olend, normide vajalikkust ühiselus, hoolivus, ausus, õiglus ja vastutustunne aktiivse ühiskonnaliikmena, sallivus
- Seadused, millega ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu
- Teaduspõhised allikad ja spetsialistide abi terviseinfo saamiseks
- Positiivsed suhted, nende loomine ja hoidmine, inimliku läheduse erinevate avaldumisviise mõistmine, aktsepteerimine ja hoidmine
- Käitumine uimastitega seotud olukordades, sekkumise võimalused ühiskonna ja indiviidi tasandil

8.klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus
- 2) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata
- 3) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest

- 4) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust
- 5) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest
- 6) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele
- 7) demonstreerib õpitu olulisuses inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi
- 8) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest
- 9) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele
- 10) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest
- 11) analüüsib enda tervise seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis
- 12) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida
- 13) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus
- 14) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis
- 15) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele
- 16) demonstreerib õpitu olulisuses esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi
- 17) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele
- 18) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi

Õpisisu

- Suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalused ennast ja teisi kahjustamata, suhtevägivalla avaldumisvormid ja põhjused, abi saamise võimalused
- Seksuaalsuse olemus, inimese seksuaalne areng ning selle individuaalsus, turvaline seksuaalkäitumine ja seksuaalõigused
- Erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigus võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele, inimväärikust alandavale käitumisele reageerimine ja abi saamise võimalused, seksuaalkäitumisega seotud müüdid ja soostereotüübid
- Füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikused seosed, tervisekäitumise mõju erinevatele tervise osadele, eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele, tervislikud ja ebatervislikud otsused igapäevaelus

- Olulisemad tervisenäitajad, enda tervises seisundi analüüsimine tervisenäitajate põhjal ning vajaduse korral muudatuste kavandamine eluviisis
- Tegurid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, ohud vaimsele heaolule, kaaslase toetamine ja vajaduse korral abi otsimine
- Kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele
- Keskkonnateadlikud tegevused
- Esmaabi osutamine

2.5.4. Ühiskonnaõpetuse ainekava 6. ja 9. klassis

6. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;
- 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;
- 3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
- 4) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
- 5) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
- 6) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
- 7) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
- 8) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
- 9) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;
- 10) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
- 11) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
- 12) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
- 13) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
- 14) kasutab viitamist nõuetekohaselt;
- 15) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- 16) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;

- 17) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- 18) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
- 19) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
- 20) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- 21) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
- 22) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
- 23) oskab oma aega ja tegevusi planeerida;
- 24) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
- 25) koostab eelarve etteantud piirides;
- 26) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
- 27) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

Õppesisu

-Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine: Kohalik omavalitsus, seadus, lapse õigused, peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted, demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid, õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.

-Allikad ja autoriõigused: Fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine (ajalooreferaadi koostamine)

-Kultuur: Eestis ja õpilase klassis, koolis ja kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm),

-Planeerimine ja tarbimine: Risk, turvalisus, aja- ja kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija, raha kogumine, säästmine ja laenamine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale, elukutsed ja ettevõtted kodukohas.

9. klass

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- 3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;

- 4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 7) selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- 8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- 9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- 10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- 11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- 12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- 13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- 14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- 15) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- 19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- 20) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- 22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- 23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- 24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- 25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- 26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- 29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;

- 30) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- 31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- 33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
- 34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- 35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;
- 36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Õppesisu

- Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb: ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundus organisatsioon, vabakond; ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja; ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõiguslikkus vs võrdväarsus) sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid; põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus.

-Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe ja infokorratuse kontekstis: avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, arvamusiid, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus; veeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/ kajakamber, tehisintellekt (AI), süvavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus.

-Demokraatlik riik ja valitsemine: osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valimised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses;

õigusriik, korruptsioon; õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik institutsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalikomavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministerium, riigiamet, põhiseadus, menetlus;

kohalikomavalitsus, volikogu, linnaeapea, vallavanem, linna-/vallvalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus.

-Kodanikuühiskond: kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.

- Ärisektori toimimine: ressurss, majandussüsteem, vaba turg, monopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtlus, õiglane kaubandus, eksport, import; tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV; inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud.

-Eesti ja maailm: Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ehk rahvusvahelised ettevõtted.

2.5.5. Liikluse ainekava 3. klassis

Õpetamise eesmärk

Õpilane:

- tunneb liiklusreegleid;
- oskab valitseda jalgratast;
- oskab hinnata jalgratta korrasolekut;
- oskab jälgida liiklust ja teha õigeid otsuseid;
- oskab ennetada ohtu ning tegutseda vältides riske.

Õpilastel on võimalus sooritada õppeaasta lõpus jalgrattaeksam: teooriatest, jalgrattasõit koolimaja platsil ja linnasõit. Eksami sooritanud saavad jalgratturi juhiloa.

Õpitulemused

Õpilane:

- teab jalgratturile ja jalakäijale ning jalgrattale liikluseeskirjas sätestatud ja oskab teadmisi liigeldes rakendada;
- oskab ohutult liigelda, vältida ohtlikke olukordi liikluses;

- oskab ohuolukorras abi kutsuda ja teab, kuhu oma murega pöörduda.

Õppesisu

Teooriateemad:

Põhimõisted liikluses (liiklejad, keskkond), vähemkaitstud liiklejad, liiklusviisakus

Sõidutee ületamine jalakäija või jalgratturina, teiste liiklejatega arvestamine

Tehniliselt korras jalgratas, kiiver, enda nähtavaks tegemine liikluses

Jalgratturi käemärguanded, jalgratturi asukoht teel (sh sõitmine grupis)

Sõit linnas, maanteel, kergliiklusteel (ratturi asukoht teel)

Vasak- ja tagasipööre, ümberpöige

Ühissõidukitega arvestamine

Samaliigiliste teede ristmik (parema käe reegel), ringristmik

Sõidukiirus, peatumine, parkimine

Sõidu eesõigus

Liiklusmärgid, teekattemärgised

Foorid, reguleerija märguanded

Raudtee ohutus

Enda nähtavaks tegemine (päeval ja pimedal ajal sõitmine)

Muud ohtlikud olukorrad liikluses jalgratturile

Praktiline käsitus:

Jalgratta tehniline seisukord, kiivri õige kasutamine

Sõiduõpe platsil (tasakaal, kiirus, pöörded, käemärguanded)

Sõiduõpe liiklusvaibal liiklusmärkide ja -vahenditega; Blue-Bot robotite kasutamine

Sõit liikluses Männimäel

Üldpädevuste kujundamine õppeaines

Õppeülesannete kaudu kujundatakse õpilaste sotsiaalset ja kodanikupädevust ning enesemääratlus- ja õpipädevust.

Seotus läbivate teemadega

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine – mänguliste tegevuste kaudu õpitakse erinevaid liiklusolukordi;

Keskkond ja jätkusuutlik areng – õpitakse erinevate ilmaolude arvestamist liikluses;

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – osaletakse liikluskampaaniates;

Kultuuriline identiteet – õpitakse kultuurset liikluskäitumist, -viisakust;

Teabekeskond – õpitakse vajalikku infot otsima ja kasutama liikluskasvatus.ee keskkonda;

Tervis ja ohutus – erinevate tekstide, arutelude, rollimängude kaudu kujundatakse ohutu liikluskäitumise põhitõdesid;

Väärtused ja kõlblus – õpitakse enesevalitsemist ja-väärikust, analüüsitakse head ja halba käitumist liikluses, selle tagajärgi, ennetustöö olulisust, liikluskultuuri.

Hindamine

Õppeainet hinnatakse sõnaliselt.

2.5.6. Ettevõtlikkuse ainekava 5. klassis

Õpetuse eesmärgid

Valikaine ainekava aluseks on JA Eesti poolt välja töötatud programm Meie riik ja ettevõtlus.

Ettevõtlusteadmiste ja oskuste omandamine mini-minifirma tegevusõppe programmi kaudu, kus õpilased arendavad ettevõtlikkust ja omandavad ettevõtluskogemust enda loodud mini-minifirmas.

Õpitulemused

Õpilane:

- Oskab püstitada eesmärged, võtta vastutust ideede elluviimisel ning rakendab meeskonnatöö võtteid;
- Arendab enda loovust, käelisi oskusi ja IKT vahendite kasutamise oskust;
- Kasutab erinevaid teabeallikaid, tõlgendab ja esitab neis allikates sisalduvat infot;
- Suhtub vastutustundlikult elukeskkonda;
- Teab oma õigusi ja kohustusi kui tarbija, töötaja ja kodanik;
- Saab aru ettevõtluse tähtsusest igapäevaelus ja ühiskonnas;
- Mõistab toote tootmise, turunduse ja müümise protsessi;
- Mõistab ettevõtja, juhi ja töötaja rolle ning vastutust;
- Julgeb esineda klassis, suhelda ja selgitusi jagada teistele.

Õppesisu

- Majandus ja ettevõtlus. Majapidamised ja ettevõtted. Ressursid ja kaubad, teenused. Raha ja kapital. Majandusringlus;
- Töö roll ja elukutsed. Töökä vajalikud oskused, teadmised. Õpilaste töötamine ja seadusandlus. Ettevõtja roll, vajalikud teadmised, oskused;
- Ettevõtlikkus ja ettevõtlus. Äriidee. Ettevõtte vormid: FIE, OÜ, AS. Juhtimine ja meeskonnatöö;
- Ettevõtluse alustalad: eraomand, turg, konkurents ja ettevõtlikkus;
- Ideest toote ja teenuseni. Ettevõtja põhiküsimused: Mida? Kuidas? Kellele? Tootmine ja tootmiskulud, tootlus ja omahind. Säästlik tootmine;
- Müümine ja ostmine. Müügihind. Tarbija käitumine. Reklaami tähtsus ettevõtjale ja tarbijale. Säästlik tarbimine;
- Ettevõtte rahaasjad. Tulud, kulud, kasum, kahjum. Raamatupidamine. Ettevõtja vastutus;
- Kodukoha ettevõtlus ja ettevõtted, ettevõtlikud kodanikud, erinevate ettevõtete külastamine.

Üldpädevuste kujundamine õppeaines

- Väärtuspädevus – suutlikkus hinnata inimsuhteid ning tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast, väärtustada loomingut;
- Sotsiaalne pädevus – suutlikkus ennast teostada, teada ning järgida ühiskonnas kehtivaid väärtusi ja norme ning eri keskkondade reegleid; teha koostööd teiste inimestega erinevates olukordades; aktsepteerida inimeste erinevusi ja arvestada neid suhtlemisel;
- Enesemääratluspädevus – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; järgida terveid eluviise;
- Õpipädevus – analüüsida enda teadmisi ja oskusi, tugevusi ja nõrkusi ning selle põhjal edasiõppimise vajadust;
- Suhtluspädevus – suutlikkus ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada, arvestades olukordi ja suhtluspartnereid, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt;
- Matemaatikapädevus – suutlikkus kasutada matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid erinevaid ülesandeid lahendades kõigis elu- ja tegevusvaldkondades;

- Ettevõtlikkuspädevus – suutlikkus ideid luua ja neid ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ning oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ning neis peituvaid võimalusi; seada eesmärged ja neid ellu viia; korraldada ühistegevusi, näidata initsiatiivi ja vastutada tulemuste eest; reageerida paindlikult muutustele ning võtta arukaid riske;
- Digipädevus – suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvus ühiskonnas; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust ja digitaalset identiteeti.

Läbivate teemade käsitlemine

- Elukestev õpe ja karjääri planeerimine – taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvus õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema mõistlikke kutsevalikuid;
- Keskkond ja jätkusuutlik areng – taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustades jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele;
- Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele;
- Kultuuriline identiteet – taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumisladi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis;
- Teabekeskond – taotletakse õpilase kujunemist teabeteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat teabekeskonda, suudab seda kriitiliselt analüüsida ning toimida selles oma eesmärkide ja ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetika järgi;

- Tehnoloogia ja innovatsioon – taotletakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas;
- Tervis ja ohutus – taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele;
- Väärtused ja kõlblus – taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Hindamine

Kursust hinnatakse mitteeristavalt.

Arvestatud- aktiivne osalemine tundides, mini-minifirma loomine ja selles tegutsemine

Mittearvestatud- õpilane ei osale tunnitöös, on puudunud rohkem kui 10 tundi, ei osale mini-minifirma töös. Arvestuse saamiseks tuleb teha lisatöö (esitlus ette antud teemal).